

*Tomislav Popić**

Kapitular prokuratora zadarske komune iz 1373. godine

Rad donosi kritičko izdanje Kapitulara prokuratora zadarske komune iz 1373., dosad nepoznata normativnoga teksta sačuvanog u prijepisu iz 17. stoljeća, koji utvrđuje organizaciju, nadležnosti i proceduralni okvir za djelovanje jedne od važnijih gradskih magistratura. Prokurator su bili službenici zaduženi za upravljanje gradskom imovinom, financijama i dokumentacijom, obavljajući pritom i neke druge dužnosti. Kapitular se pritom razmatra u kontekstu pravnoga i administrativnoga ustroja kasnosrednjovjekovnoga Zadra, ali i u odnosu na „dokumentarnu revoluciju” i razvijajuće normativne prakse 13. i 14. stoljeća. Iako tehničko-normativne naravi, Kapitular je odraz sofisticirane institucionalne prakse gradske uprave i svjedoči o visoku stupnju njezine pravno-administrativne organizacije. Uz kratak osvrt na funkciju prokuratora, rad potvrđuje i postojanje razvijene mreže zadarskih kapitulara za pojedine službe, što Zadar izdvaja među dalmatinskim komunama kao grad s osobitim oblikom normativnoga i upravnoga uređenja, inspirirana mletačkim modelom i prilagođena lokalnim potrebama.

Ključne riječi: kapitulari, prokurator, blagajnici, riznica, dokumentarne prakse, srednji vijek, Zadar, Venecija, Anžuvinci

O kapitularima institucija vlasti srednjovjekovne zadarske komune postoji poza mašan korpus znanja iako ih većina nije sačuvana. Toj sam temi i osobno posvetio članak u kojemu sam analizirao obilježja i funkciju tih normativnih tekstova, njihovo podrijetlo i nazive, te pokušao rekonstruirati, koliko je to bilo moguće, određeni broj odredbi pojedinih zadarskih kapitulara. Pritom sam se oslonio na činjenicu da je po uspostavi mletačke vlasti nad Zadrom 1409. godine gradski knez postupno preuzimao ovlasti raznih gradskih dužnosnika definirane njihove

* Tomislav Popić, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51 000 Rijeka, Republika Hrvatska, E-mail adresa: tomislav.popic@ffri.uniri.hr

vim kapitularima izuzimajući iz njih odnosne odredbe i stvarajući novu zbirku propisa. Čitav proces kulminirao je 1458. godine proglašenjem tako oblikovane zbirke „novim kapitularom” i ukidanjem pravne snage svih ostalih zadarskih kapitulara, čime je u osnovi nastao *Liber reformationum* Zadarskoga statuta kakav danas poznajemo. S obzirom na to da su (barem neki) kapitulari nastajali usporedo s formiranjem pojedinih gradskih magistratura i da su (barem neki) sadržavali tekst njihove prisege, iznio sam i tezu da su uz dobro poznate i u drugim izvorima potvrđene kapitulare u Zadru postojali i neki drugi koji se u danas poznatim izvorima uopće ne spominju.¹ Svima njima sada treba dodati još nekoliko kapitulara koji mi u vrijeme pisanja ranijega rada nisu bili poznati, niti sam pretpostavio njihovo postojanje, a jedan od njih je i Kapitular prokuratora zadarske komune, čija je inačica iz 1373. godine sačuvana u prijepisu iz 17. stoljeća.

Kapitular prokuratora zadarske komune nije bio poznat ni dvojici povjesničara koji su uvelike oblikovali fond znanja o zadarskim kapitularima – Vitalianu Brunelliju i Antoniju Teji – pa ga zato i ne spominju u svojim radovima.² Međutim, kako se sada pokazuje, ovaj je kapitular bio poznat barem Giuseppeu Pragi, čiji se prijepis, izrađen na pisaćem stroju, može pronaći u sklopu njegove bogate i dobrim dijelom još uvijek neiskorištene pisane ostavštine u Nacionalnoj knjižnici sv. Marka u Veneciji (*Biblioteca Nazionale Marciana*).³ Svoj *exemplum* Praga je izradio na temelju jednoga ranonovovjekovnog prijepisa kapitulara iz 1626. godine, koji je napravio tadašnji zadarski zaprisegnuti notar i kancelar Šimun Jordanov koristeći kao predložak izvorne zapisnike zadarskih vijeća, odnosno „njihove ostatke” pronađene u gradskoj kancelariji.⁴ Na kraju svoga prijepisa Praga je notirao i da se rukopis iz kojega je prepisao Kapitular prokuratora zadarske komune čuva u zadarskoj knjižnici Paravia. Ova knjižnica, utemeljena 1855. godine pod nazivom *Biblioteca Comunale Paravia* prema svojem donatoru i osnivaču, Zadraniu Pieru Alessandru Paraviji, preimenovana je 1945. godine u Narodnu biblioteku, da bi četiri godine kasnije bila razdvojena na dvije samostalne ustanove: Gradsku i Naučnu biblioteku.⁵ Potonja je pritom postala sljednica cjelokupno-

¹ Tomislav Popić, „Srednjovjekovni zadarski kapitulari”, *Povijesni prilozi* 31 (2012), br. 42: 43-80.

² Vitaliano Brunelli, „Gli 'Statuta Jadertina'”, *Programma dell' I. R. Ginnasio superiore di Zara* XLIX (1906): 3-35; Antonio Teja, „Statuti di Dalmazia. Origine e funzione degli Statuti”, *La rivista dalmatica* 20 (1939), br. 4: 23-34. Budući da su se kasniji povjesničari u raspravama o zadarskom pravnom poretku i kapitularima u srednjem vijeku isključivo oslanjali na Brunellija i Teju, u njihovim se radovima Kapitular prokuratora zadarske komune također ne spominje. Vidi primjerice: Ivan Beuc, „Statut zadarske komune iz 1305. godine”, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 2 (1954): 491-781; Nada Klaić, Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (Zadar: Filozofski fakultet Zadar, 1976), 203-204.

³ Italija (dalje IT) – Biblioteca Nazionale Marciana (dalje: BNM) – Codici italiani 3. Classe VI, cod. 509: *Giuseppe Praga: Miscellanea II di documenti e materiali su personaggi, fatti e problemi di storia dalmatica ed adriatica*, nr. 3, *Capitolare dei Procuratori di Comun di Zara*.

⁴ O tome vidi prijepis Kapitulara u prilogu ovome radu.

⁵ O Pieru Alessandru Paraviji vidi: Andrijana Jusup Magazin, *Pier Alessandro Paravia: zadarski filolog i književnik* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020). O knjižnici vidi: Giuseppe Praga, „La biblioteca

ga fonda knjižnice Paravia, a 1992. godine mijenja naziv u Znanstvena knjižnica. Tragom Pragine bilješke u današnjoj je Znanstvenoj knjižnici u Zadru bilo krajnje jednostavno identificirati rukopis koji mu je poslužio kao izvor za prijepis, a koji pod naslovom *Ducali e terminazioni riguardanti la città di Zara* obuhvaća dva sveska spisa s ukupno 230 stranica.⁶ Riječ je zapravo o ostacima pisarske djelatnosti zadarskoga notara Šimuna Jordanova koju je obavljao u svojstvu gradskoga kancelara, pri čemu ostaje nejasno kako su ti spisi završili u knjižnici Paravia, odnosno kako su izdvojeni od drugih Šimunovih spisa koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru.⁷ Ponovno otkriveni Kapitular zadarskih prokuratora predstavlja tako novu kockicu u mozaiku znanja o srednjovjekovnim zadarskim kapitularima općenito pružajući uvid u dosad nepoznate aspekte organizacije i djelovanja ove važne komunalne službe. Njegov sadržaj dodatno rasvjetljava odnos između normativnoga okvira i pravne prakse srednjovjekovnoga Zadra, kao i specifičnosti dokumentarne kulture toga doba, posebno u kontekstu uprave nad imovinom i financijama komune, pa je cilj ovoga rada objelodaniti pronađeni Kapitular zadarskih prokuratora i nadopuniti postojeće spoznaje o srednjovjekovnim zadarskim kapitularima novima.

* * *

Pritom se može poći od postavke da se politički, pravni i društveni život istočnojadranskih komuna od 13. stoljeća, po uzoru na talijanske gradove, počeo temeljiti na novom, dotad nepoznatom tipu tekstova – statutima. Te normativne zbirke, čiji se začetci, barem kada je riječ o gradovima Dalmacije, prate od četrdesetih godina 13. stoljeća, pri čemu nimalo ne ukazuju na novu, nego kontekstualno drugačiju zakonodavnu aktivnost, imale su višestruku ulogu. Kao prvo, jednom kad su se počeli uobličavati kao nova pisana forma koja je nastajala kompiliranjem postojećih običaja i do tada nastalih, a svojom strukturom i sadržajem različitih propisa i tekstualnih tradicija u jednu, ne nužno koherentnu cjelinu, statutarni kodeksi postajali su repozitoriji običajnoga prava gradskih zajednica, kao i onoga novoga koje se s vremenom integriralo u njihov pravni poredak.⁸ Nakon

comunale 'Paravia' di Zara”, u: Giuseppe Praga, *Scritti sulla Dalmazia*, vol. III (Rovinj: Centar za povijesna istraživanja, 2014), 247-262.

⁶ Hrvatska (dalje: HR) – Znanstvena knjižnica Zadar – Zbirka rukopisa, Ms. 218: *Ducali e terminazioni riguardanti la città di Zara*.

⁷ HR – Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZD) – fond 31 – Bilježnici Zadra, Simon Giordani (1596-1634), kut. 195-199.

⁸ O plejadi formi za pohranu komunalne memorije u predstatutarnom razdoblju i statutima kao repozitorijima prava gradskih zajednica vidi u novije vrijeme: Paolo Cammarosano, *Italia medievale. Struttura e geografia delle fonti scritte* (Rim: La Nuova Italia Scientifica, 1991), 151-159; Enrico Faini, „Le tradizioni normative delle città toscane. Le origini (secolo XII – metà XIII)”, *Archivio Storico*

svojega prvotnog uobličavanja, statutarni kodeksi nipošto nisu postali ekskluzivno mjesto pravne memorije gradskih zajednica, nego su predstavljali samo jedan segment u široku sustavu njihovih običaja i normi. No mnogo važnije od toga jest to što je unatrag nekoliko desetljeća u historiografiji napokon prevladano pozitivističko čitanje statutarnih tekstova, koje se ograničavalo na norme ili u najboljem slučaju na uspostavljanje podudarnosti između normi i stvarnoga života. Ta promjena dovela je do premještanja fokusa sa zakonskih odredbi na aktere njihova oblikovanja pa su se u skladu s tim statuti počeli razmatrati ne više kao svečani i trajni spomenici gradskoga prava, nego kao dio širega procesa političkih i kulturoloških transformacija komunalnih društava, odnosno kao dio raznolikoga korpusa komunalnih spisa koji su se stvarali u sklopu „dokumentarne revolucije” 13. stoljeća.⁹ U tom su pogledu statuti 13. stoljeća postajali moćno sredstvo političke borbe izrastajući – usporedo s drugim tipovima komunalne dokumentacije, ali nipošto kao njezino ishodište – u jedan od instrumenata oblikovanja i konsolidacije poželjnoga političko-društvenog uređenja, kakvo god ono bilo. Taj proces, zajedno s drugim značajkama razvoja pisane dokumentacije utilitarnoga karaktera koji obilježava postupni pomak od individualne isprave prema registrima te znatno širenje pisane riječi u sferu svakodnevnih tekućih poslova vodio je, dakle, k njihovu pretvaranju u dokumentarne resurse – sustavno organizirane cjeline namijenjene praktičnoj, administrativnoj, pravnoj i političkoj uporabi. Primjeri dobro istraženih talijanskih statuta pokazuju pritom da je njihovo uvođenje u gradske zajednice od početaka 13. stoljeća igralo, među ostalim, specifičnu ulogu institucionalizacije, internalizacije i legitimiranja mijenjajućih oblika vladavine, pridonoseći poistovjećivanju vladajućih skupina s gradskim institucijama vlasti.¹⁰

Italiano 171 (2013), br. 3: 419-482; Enrico Faini, „Il contesto normativo toscano (secolo XII – metà XIII)”, u: *Lo Statuto di San Gimignano del 1255*, ur. Silvia Diaciaty i Lorenzo Tanzini (Firenca: Leo S. Olschki Editore, 2016), 21-40; Paolo Cammarosano, „Gli statuti italiani”, u: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l’Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)*, ur. Didier Lett (Rim: École française de Rome, 2021), 51-72; Lorenzo Tanzini, „Dentro e fuori dagli statuti”, u: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l’Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)*, ur. Didier Lett (Rim: École française de Rome, 2021), 161-182. Usp. za dalmatinske gradove: Nella Lonza, „Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 63 (2013), br. 5-6: 1219-1224.

⁹ O tome vidi primjerice: Hagen Keller, Jörg W. Busch, ur., *Statutencodices des 13. Jahrhunderts als Zeugen pragmatischer Schriftlichkeit. Die Handschriften von Como, Lodi, Novara, Pavia und Voghera* (München: Wilhelm Fink Verlag, 1991); Hagen Keller, „Gli statuti dell’Italia settentrionale come testimonianza e fonte per il processo di affermazione della scrittura nei secoli XII e XIII”, u: *Le scritture del comune. Amministrazione e memoria nelle città dei secoli XII e XIII*, ur. Giuliana Albini (Torino: Scriptorium, 1998), 61-94; Giorgio Chittolini, Dietmar Willoweit, ur., *Statuti, città, territori in Italia e Germania tra Medioevo ed età moderna* (Bologna: il Mulino, 1991); Didier Lett, ur., *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l’Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)* (Rim: École française de Rome, 2021).

¹⁰ Uz djela navedena u prethodnoj bilješci podrobnije o tome vidi i: Giuliano Milani, *I comuni italiani. Secoli XII-XIV* (Urbino: Editori Laterza, 2018), 80; Cammarosano, „Gli statuti italiani”, 51-72;

Kada je riječ o dalmatinskim gradovima, ključna odrednica toga procesa bilo je etabliranje oligarhijskoga tipa vladavine utemeljenog na dominaciji uskoga kruga uglednih i imućnih patricijskih obitelji čiji su se članovi sve učestalije izmjenjivali na različitim položajima unutar gradske uprave. Međutim, plemićke gradske skupine nisu bile jedini protagonisti s političkim ambicijama. Druge društvene skupine također su težile sudjelovanju u vlasti, bilo uključivanjem u postojeći institucionalni okvir, bilo nastojanjem da ga preoblikuju ili uspostave alternativne političke strukture. U takvom kontekstu svaka je gradska skupina mogla razvijati vlastiti normativni okvir, koji bi, u slučaju dolaska na vlast, nastojala afirmirati kao općevažeći politički poredak čitave zajednice, s tim da su ponegdje u talijanskom komunalnom kontekstu postojale i zasebne normativne zbirke za odvojene razine vlasti (npr. statuti kapetana *popola* i statuti potestata).¹¹ Ti procesi često su uključivali pregovore i prilagodbu postojećega političko-društvenog poretka prevladavajućim odnosima moći unutar gradskih zajednica, a slijedom toga i odgovarajuća normativna rješenja. Povijest istočnojadranskih gradova pokazuje da je to najčešće polazilo za rukom plemićkim gradskim skupinama, koje su monopolizacijom vlasti i njenom institucionalizacijom uspješno perpetuirale svoju dominaciju sve do prve polovice 15. stoljeća, kada Venecija bitno mijenja razvojnu putanju komunalnih društava (uz iznimku Dubrovnika u kojemu je plemstvo uspjelo zadržati svoju hegemoniju sve do 19. stoljeća). Međutim, iskustva pojedinih talijanskih gradova s pučkim kapetanima, *popolo* režimima i signorima pokazuju da su bili mogući i drugačiji scenariji.¹² Iako su pokušaji uključivanja neplemićkih društvenih skupina u političke procese istočnojadranskih gradova slabo poznati, ponajprije zbog oskudnosti pisanih izvora koji omogućuju dublje razumijevanje ovih oblika političko-institucionalne dinamike, to ne znači nužno da takvih nastojanja nije bilo. Naprotiv, recentna istraživanja potvrđuju da su pučani u pojedinim gradovima barem pokušavali ući u političku arenu i osigurati trajniji udio u vlasti, najčešće kao pristae određanih plemićkih frakcija, ali svi su ti pokušaji u konačnici bili neuspješni. Najbolje su u tom pogledu istraženi trogirski slučajevi iz 14. stoljeća, osobito onaj za uprave pučkoga kapetana i potestata (*de facto signora*) Mateja Zorijeva de Cega (1311. – 1317).¹³

Tanzini, „Dentro e fuori dagli statuti”, 167-168, 173-174; Luigi Provero, „Creare la norma nelle comunità italiane del basso medioevo”, u: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l'Italie communale et du Midi de la France (XII-XV^e siècle)*, ur. Didier Lett (Rim: École française de Rome, 2021), 101-116.

¹¹ Cammarosano, „Gli statuti italiani”, 53.

¹² O razvoju talijanskih komunalnih društava u srednjemu vijeku vidi primjerice: Jean-Claude Maire Vigueur, Enrico Faini, *Il sistema politico dei comuni italiani (secoli XII-XIV)* (Milano: Bruno Mondadori, 2010); Milani, *I comuni italiani*; kao i odličan noviji pregled u: Lorenzo Tanzini, ur., *Il Comune medievale. Istituzioni e conflitti politici (secoli XII-XIV)* (Bologna: CLUEB, 2022).

¹³ Podrobnije o tome vidi: Ante Bećir, „Plemstvo kasnosrednjovjekovnoga Trogira: politička zajednica, frakcije i dinamika konflikta” (doktorska disertacija, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022), 93-94, 128, 130, 150; Tomislav Popić, Ante Bećir, „Politički poredak i zapisnici komunalnih vijeća

Pojedine epizode slične naravi zabilježene su i u drugim gradovima, primjerice u Splitu 1398. te u Šibeniku 1409. godine.¹⁴ U Kotoru su se pak 1380. godine pod nepoznatim okolnostima na vlasti našli pučani predvođeni kapetanom, od kojega je dubrovački poslanik, u ime bana Hrvatske i Dalmacije, tražio povratak kotorskoga plemstva u gradsku upravu.¹⁵ Jedini slučaj u kojemu je, barem na temelju trenutno dostupnih podataka, moguće potvrditi trajnije institucionalne promjene jest onaj rapski, gdje su tijekom 14. stoljeća plemići dijelili vlast s pučanima, a sličan se razvoj situacije, barem u određenom razdoblju, može pretpostaviti i za Senj.¹⁶

Proces etabliranja oligarhijskoga tipa vlasti u dalmatinskim se komunama 13. stoljeća može pratiti barem u svojim obrisima. Plemićke skupine uspjevale su pritom okupiti u svojim rukama svu lokalnu svjetovnu vlast, što je istodobno vodilo marginalizaciji uloge gradskih biskupa u svjetovnim poslovima. Iako su komune formalno bile organizirane kao samoupravne jedinice s vlastitim pravnim sustavom, stvarna je moć, kako je istaknuto, bila koncentrirana u rukama bogatih i uglednih patricijskih obitelji čiji su pripadnici kontrolirali ključne institucije vlasti, proces odlučivanja te najvažnije materijalne i druge resurse. Na primjeru Trogira taj se proces može pratiti čak i nešto detaljnije nego u drugim gradovima zahvaljujući bogatijoj i raznovrsnijoj pisanoj građi. Stoga nekoliko odluka trogirskih vijeća te sudski i bilježnički spisi iz 13. stoljeća u kombinaciji sa statutom iz 1322. godine omogućuju precizno povezivanje promjena u političko-društvenom poretku s nastankom prvobitnoga Trogirskog statuta. Izrada nove verzije statutarnoga teksta početkom devedesetih godina 13. stoljeća povezana je pak s oblikovanjem Velikoga vijeća kao središnjega političkog tijela komune i četverostrukim povećanjem broja njegovih članova, što je zahtijevalo i uspostavu novih procedura odlučivanja u višestruko uvećanom Velikom vijeću.¹⁷

Međutim, stanje očuvanosti statuta istočnojadranskih gradova iz 13. stoljeća u potpunom je nesuglasju s njihovom spoznajnom vrijednošću (iz očišta suvremenoga povjesničara). Iz toga stoljeća do nas su došli samo statuti Korčule (1265.)

srednjovjekovnog Trogira”, u: *Acta et reformationes consiliorum civitatis Tragurii (saec. XIII-XV)*, ur. Tomislav Popić i Ante Bećir (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022), 3, 48, 56-57.

¹⁴ Ante Bećir, „Politički konflikti i obilježja političke kulture u dalmatinskim gradovima 14. stoljeća kao 'struktura dugoga trajanja'”, u: *Doba (dez)integracije: društveno-političke strukture anžuvinskog doba*, ur. Antun Nekić i Tomislav Popić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2024), 115-116; Ante Bećir, „Political Conflict and Violence in Late Medieval Dalmatian Towns”, *Historijski zbornik* 77 (2024), br. 2: 26-28.

¹⁵ Tadija Smičiklas et al., prir., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), vol. XVI (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1976), 99-100.

¹⁶ Dušan Mlacović, *Gradani plemići: pad i uspon rapskoga plemstva* (Zagreb: Leykam International, 2008), 249-287; Lujko Margetić, „Senjski statut iz godine 1388.”, *Senjski zbornik* 34 (2007): 23-24.

¹⁷ Podrobnije o tome vidi: Tomislav Popić, „Political Expressions of Pragmatic Literacy in Thirteenth-Century Trogir: A Sketch for a Portrait”, *Povijesni prilozi* 41 (2022), br. 62: 59-63.

i Dubrovnika (1272.), premda su tada oblikovane i prve statutarne zbirke većine drugih istočnojadranskih gradova.¹⁸ Slaba očuvanost statuta iz 13. stoljeća odražava činjenicu da se radilo o novoj i dotad nepoznatoj vrsti tekstova koji su bili podložni čestim revizijama, što pokazuje barem primjer Trogirskoga statuta.¹⁹ U San Gimignano je, primjerice, postojalo načelo godišnje obnove statuta, dok se u Piranu novi statutarni kodeks podvrgavao reviziji svakih pet godina (kasnije je rok produžen na 25 godina).²⁰ Povremenim izmjenama, dopunama i izradom novih, pročišćenih verzija statutarne tekstova, uvjetovanih poglavito transformacijama političko-društvenoga poretka, stariji kodeksi postupno su gubili svoju praktičnu funkciju, zbog čega nije postojala izražena potreba za njihovim dugotrajnim čuvanjem. Valja, međutim, naglasiti da starije verzije statuta nisu automatski i u cijelosti gubile svoju pravnu vrijednost po izradi novih redakcija. Pojedine odredbe koje su bile izmijenjene ili formalno ukinute nastavile su svoj „život” u sudskoj praksi, primjerice u slučajevima koji su se odnosili na dogovore utanačene u vrijeme valjanosti prethodnih verzija statuta. Zoran primjer takve prakse predstavlja zapisnik trogirske parnice iz 1311. godine, u kojemu se procesna stranka pozivala na odredbe starijega Trogirskog statuta.²¹ U Zadru se pak još 1363. godine Vučina de Ginano pozivao na *statuta et consuetudines antiquas ladre* nastojeći pokazati da ostavina pokojnoga Petra Andrijina de Contareno, u sklopu koje se nalazila i mirazna imovina Petrove majke Stošije, kćeri Ginana de Ginano koji je bio brat Vučinina djeda Vučine Pelegrinova de Ginano, treba pripasti upravo njemu. Naime, u slučaju da se nisu mogli utvrditi zakonski nasljednici, što je Vučina ovdje tvrdio, po starom se zadarskom običaju i statutu takva imovina trebala vratiti onomu od koga je potekla, odnosno njegovim nasljednicima.²² Stoga se slaba očuvanost statuta iz 13. stoljeća može pripisati i tada još uvijek nedovoljno razvijenim arhivskim praksama komunalnih zajednica, odnosno škartiranju pisane građe u kasnijim stoljećima.²³

Zadar je pritom, barem na današnjem stupnju spoznaje, bio jedini dalmatinski grad koji je uz statut posjedovao i normativne tekstove poznate kao kapitulari (*capitularia*). Kapitulari se, doduše, javljaju i u drugim gradovima, ali s nešto

¹⁸ Popić, „Political Expressions of Pragmatic Literacy”, 56; Darko Darovec, „The Genesis of Koper Medieval Statutes (1238-1423)”, *Acta Histriae* 31 (2023), br. 4: 743-776.

¹⁹ Usp. Thomas Behrmann, „The Development of Pragmatic Literacy in the Lombard City Communes”, u: *Pragmatic Literacy, East and West, 1200-1330*, ur. Richard Britnell (Woodbridge: The Boydell Press, 1997), 32-38; Cammarosano, *Italia medievale*, 153-155; Cammarosano, „Gli statuti italiani”, 66-67; Popić, „Political Expressions of Pragmatic Literacy”, 59-63.

²⁰ Cammarosano, „Gli statuti italiani”, 66-67; Darko Darovec, Janez Šumrada, „Faksimile statuta Piranskog komuna iz 1384. godine”, u: *Statut Piranskega komuna iz leta 1384*, ur. Darko Darovec i Janez Šumrada (Koper: Založba Annales, 2006), 71.

²¹ Miho Barada, prir., *Trogirski spomenici. Zapisnici kurije grada Trogira od 1310. do 1331.* (Split: Književni krug, 1988), 51.

²² HR-DAZD – fond 22 – Curia maior civilium, kut. 4, sv. 1, fol. 5-5v.

²³ Cammarosano, „Gli statuti italiani”, 66-67.

drugačijim značenjem. U doslovnom prijevodu izraz *capitulare* može označavati bilo kakav tekst ili zbirku podijeljenu na glave (*capitula*); u tom je kontekstu Toma arhiđakon, primjerice, prvi Splitski statut, nastao za uprave potestata Gargana de Arscindis iz Ancone početkom četrdesetih godina 13. stoljeća, nazvao baš kapitularom, a na isti se način povremeno u sudskim spisima naziva i prvi Trogirski statut.²⁴ Međutim, u mletačkom političko-upravnom kontekstu kapitulari su imali i dva specifična značenja. Prvo, riječ je o dokumentima preko kojih se uspostavljao opći okvir za djelovanje mletačkih upravitelja u pojedinim gradovima i pokrajinama pod vlašću *Serenissime*. U tom kontekstu, kapitulari su bili jedan od dva moguća tipa takvih dokumenata, i to onaj stariji, koji se u sačuvanim izvorima prati najkasnije od početka 13. stoljeća iako mu korijene zasigurno treba tražiti i ranije. Takvi dokumenti sadržavali su smjernice i ograničenja koja je upraviteljima postavljala Venecija s ciljem izvršenja povjerenoga im mandata, a najčešće su započinjali prisegom. Premda su uglavnom bili pisani u prvomu licu (npr. *Iuro ad sancta dei evangelia*), zapravo su bili apersonalni jer su predstavljali unaprijed definiran tekst prisege koju su upravitelji, čitanjem dokumenta, polagali duždu prije polaska u službu.²⁵ Danas su nam iz Istre poznati kapitulari mletačkih upravitelja Kopra, Izole, Pirana, Umaga, Novigrada, Motovuna, Poreča, Svetoga Lovreča i Rovinja, dok su među dalmatinskim gradovima sačuvani kapitulari mletačkih upravitelja Raba, Zadra i Dubrovnika.²⁶ Kapitular zadarskoga kneza sačuvan je pritom u više različitih inačica (1204., 1248., 1278., nakon 1298.).²⁷ Svaki novi mletački upravitelj određenoga područja polagao je prisegu na temelju tada aktualnoga kapitulara, koji se često nije ni razlikovao od prijašnjih, a pri polasku u službu dobivao ga je i u formi javne isprave na zasebnoj pergamentskoj listini. Kapitular zadarskoga kneza iz 1278. godine pisan na pergameni upravo je takav jedan primjer.²⁸

²⁴ Olga Perić, prir., *Thomae Archidiaconi Historia salonitanorum atque spalatinorum pontificum* (Split: Književni krug, 2003), 200; Miho Barada, prir., *Trogirski spomenici. Dio II. Zapisci Sudbenog dvora općine trogirске, svezak I.* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951), 108, 118, 127, 191, 201.

²⁵ Alessandra Rizzi, „'Committimus tibi [...] quod de nostro mandato vadas': le 'commissioni' ai rettori veneziani in Istria e Dalmazia. Nota introduttiva”, u: *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia (1289-1361)*, ur. Alessandra Rizzi (Rim: Viella, 2015), 7-28; Nella Lonza, „Prisege i naputak – pravni okvir za djelovanje mletačkog kneza na čelu srednjovjekovnog Dubrovnika”, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti 535=53* (2018): 63-71.

²⁶ Uz te, sačuvani su i kapitulari mletačkih konzula u Senju i Puli. Svi ti kapitulari objavljeni su unazad nekoliko godina u: Alessandra Rizzi, prir., *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia* (Rim: Viella, 2015).

²⁷ Za sačuvane inačice Kapitulara zadarskoga kneza vidi: Šime Ljubić, prir., *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga I: *Od godine 960 do 1335* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1868), 22-23 (1204.), 74-76 (1248.), 116-118 (1278.); Rizzi, *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia*, 226-231 (nakon 1298.).

²⁸ IT-BNM – Codici latini. Classe XIV (Miscellanea), cod. 71, nr. 22: *Capitulare comitis ladre de 1278*. Usp. za Dubrovnik: Lonza, „Prisege i naputak”, 76-79, gdje je sačuvano osam takvih kneževih prisega, odnosno kapitulara u formi javne isprave. Budući da izlazi izvan okvira ovoga rada, samo bih

Slično tome, kapitulari su u mletačkom političko-upravnom kozmosu mogli imati i funkciju svojevrstnih pravilnika kojima su se utvrđivale ovlasti pojedinih komunalnih službenika i uspostavljao proceduralni okvir za njihovo djelovanje. Najčešće su, osobito u ranijim razdobljima, također započinjali prisegom. U Veneciji su gotovo sve gradske magistrature imale vlastite kapitulare koji su se, barem od kraja 12. stoljeća, oblikovali usporedo s njihovim osnivanjem. U kasnijim razdobljima, ovisno o potrebi, prvotne kompilacije propisa podvrgavale su se revizijama dodavanjem novoprihvaćenih i/ili izbacivanjem zastarjelih normi, slično praksi revidiranja statuta.²⁹ Kad je riječ o gradovima srednjovjekovne Dalmacije, postojanje kapitulara u ovom značenju danas je izravno potvrđeno jedino za srednjovjekovni Zadar, iako se čini da to izvorno nije bio izoliran slučaj. Ako se pođe od temeljne značajke kapitulara u mletačkom upravnom kontekstu kao oblika prisege, odredbe Dubrovačkoga statuta o prisegama pojedinih gradskih dužnosnika snažno asociraju upravo na takvu formu. Imajući u vidu da Dubrovački statut, kao i Zadarski, među ostalim „nosi biljeg mletačke vlasti”,³⁰

dometnuo da je drugi tip dokumenata na kojima se zasnivao mandat upravitelja u gradovima i pokrajinama pod mletačkom vlašću bio nešto novijega datuma, a od 15. stoljeća potpuno je istisnuo kapitulare kao dokumentarnu formu uputa. Ti dokumenti nazivali su se (duždevim) napatcima (*commissiones*). Njihova stilizacija bila je nešto drugačija od one u kapitularima: dok su kapitulari bili apersonalni i anonimni, napatci su imali *ad personam* kompoziciju, pa se u njima duž obraća izravno upravitelju (npr. *Committimus tibi, nobili viro...*). S vremenom su napatci za pojedine upravitelje poprimili oblik formulara ili obrazaca koji su se unosili u zaseban registar (*formulari di commissioni*), da bi se onda na temelju njih izrađivali aktualni i personalizirani napatci za upravitelje. O tome vidi: Rizzi, „*Committimus tibi*”, 7-28; Tiziana Aramonte, „I formulari di commissione d'Istria e Dalmazia: i *corpus originari*”, u: Alessandra Rizzi, prir., *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia (1289-1361)* (Rim: Viella, 2015), 55-64; Lonza, „Prisege i napatuk”, 61; Nella Lonza, „Zrcalni odrazi: Buzetski statut, njegovi uzori i pravni srodnici”, u: *Buzetski statut*, ur. Nella Lonza i Branka Poropat (Buzet: Grad Buzet, 2017), 186; Marija Mogorović Crljenko, Danijela Doblanović Šuran, „Mletački rektori u Istri tijekom druge polovine 15. i početkom 16. stoljeća (1450. – 1520.)”, *Povijesni prilozi* 43 (2024), br. 67: 55-113. Kao i kapitulari, napatci mletačkim upraviteljima istarskih i dalmatinskih gradova također su objavljeni. Oni najstariji iz 14. stoljeća publicirani su zajedno s kapitularima u: Rizzi, *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia*, gdje je stavljen i napatuk za zadarskoga kneza iz 1314/1315. godine (str. 223-225). Uz taj, sačuvan je i napatuk za zadarskoga kneza iz 1243. godine (Ljubić, *Listine I*, 61-63. Napatci za mletačke upravitelje istarskih i dalmatinskih gradova iz 15. i 16. stoljeća publicirani su pak u dva zasebna sveska. Vidi: Alessandra Rizzi, prir., *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382-1547)* (Rim: Viella, 2017); Alessandra Rizzi, prir., *Le commissioni ducali ai rettori della Dalmazia (1409-1514)* (Rim: Viella, 2018). Posve recentno objelodanjeni su i napatci za mletačkoga kapetana Kulfa i zapovjednike mletačkih galija iz 15. stoljeća. Vidi: Alessandra Rizzi, prir., *Andar per mare, custodire il mare. Le commissioni ducali per i capitani veneziani di galea (sec. XV)* (Rim: Viella, 2024).

²⁹ Podrobnije o ovim mletačkim kapitularima vidi: Giorgio Zordan, *L'ordinamento giuridico veneziano: lezioni di storia del diritto veneziano con una nota bibliografica* (Padova: Cooperativa libreria editrice Università di Padova, 1984), 203-205; Melchiorre Roberti, prir., *Le magistrature giudiziarie veneziane e il loro capitolaro fino al 1300*, vol. I-III (Venecija: Regia Deputazione veneta di storia patria, 1907-1911).

³⁰ Nella Lonza, „Dubrovački statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta”, u: *Liber statutorum civitatis Ragusii*, ur. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 20.

te su prisege kao zasebni normativni tekstovi postojale još u predstatutarnom razdoblju, da bi onda prilikom izrade statuta ili neke kasnije revizije bile u njega inkorporirane kao zaseban statutarni blok, odnosno knjiga.³¹ Za razliku od takvog pristupa, koji je ovisio o političkoj eliti grada i osobi kojoj je bila povjerena izrada statutarnoga kodeksa, u Zadru je čitav normativni okvir obuhvaćen kapitularima, a to se s obzirom na njihove značajke najvećim dijelom odnosilo na politički poredak komune, ostavljen izvan korpusa statutarne zbirke.³² Upravo zbog toga Zadarski statut ne sadrži odredbe o organizaciji vlasti – one su bile sabrane u zaseban normativni kodeks koji se u izvorima spominje kao *volumen* (ili *liber capitularium Iadre* i koji je zajedno s proemijem, različitim titulusima, rubrikama i glavama po strukturi bio sličan statutu.³³ Zadarski pravni poredak bio je tako, po svemu sudeći već u 13. stoljeću, organiziran u više normativnih kodeksa: *volumen statutorum*, *volumen capitularium* i onaj koji izvori spominju kao *consuetudines scripte*, što bi se ukratko moglo okarakterizirati kao skup običaja koji su potvrdom u zadarskom Vijeću umoljenih dobivali pisanu formu u sklopu zasebne zbirke. Uz te kodekse, postojao je i četvrti – zbirka novih propisa, najčešće poznata kao *Liber reformationum*, u koju su se sukcesivno unosili novi zakoni.

Kapitulari pojedinih zadarskih institucija vlasti nastajali su po izravnom uzoru na one mletačke, i to već od 13. stoljeća. Iz Zadra je tako poznato više kapitulara, s tim da su posve sigurno postojali i neki drugi koji se u sačuvanim izvorima ne spominju. Polazeći od vrha gradske institucionalne hijerarhije, prvi koji treba spomenuti jest Kapitular zadarskoga kneza iako je on zapravo predstavljao okvir za djelovanje mletačkoga dužnosnika u gradu. Od onih institucija u koje su se birali pripadnici zadarskoga plemstva prvi je Kapitular zadarskih rektora

³¹ Ante Šoljić, Zdravko Šundrica, Ivo Veselić, prir., *Liber statutorum civitatis Ragusii* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), lib. 2.

³² Slična praksa potvrđuje se i u slučaju istarskoga grada Kopra koji je početkom 1279. godine, nakon višedesetljetne vladavine akvilejskoga patrijarha, došao u okrilje *Serenissime*, a u kojemu se istodobno pojavljuje Kapitular kaznenih sudaca. Vidi: Darko Darovec, Darja Mihelič, *Statuti komuna Koper* (Koper: Založba Annales, 2024), 139-141.

³³ Tomislav Popić, prir., *Acta mediaevalia Curiae consulum et maris communis Iaderae, tomus primus* (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025), 238: ... *item produxit prohemium scriptum in principio libri capitularium quod incipit: Ad honorem, laudem et reuerenciam omnipotentis dei et cetera, item produxit prohemium scriptum in principio voluminis statutorum Iadre quod incipit: Incipit prohemium uoluminis statutorum Iadre ciuitatis compilati et cetera sub M^oCCC^o quinto, die primo decembris*. U presudi koja je proizišla iz istoga spora notar je pribilježio (HR-DAZD – fond 24 – Curia consulum et maris, b. 2, sv. 1, fol. 1v): ... *item prohemio scripto in principio voluminis capitularium Iadre quod incipit: Ad honorem, laudem et reuerenciam omnipotentis dei et cetera, item prohemio scripto in principio voluminis statutorum Iadre quod incipit: Incipit prohemium uoluminis statutorum ciuitatis Iadre compilati sub millesimo trecentesimo quinto, die primo decembris* ... Usp. Tomislav Popić, „Zadarski sudbeni dvor konzula i mora u srednjemu vijeku”, u: *Acta mediaevalia Curiae consulum et maris communis Iaderae, tomus primus*, ur. Tomislav Popić (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025), 30-31; Brunelli, „Gli 'Statuta Jadertina'”, 10.

(*Capitulare dominorum rectorum*). Ta normativna zbirka nastala je po uspostavi anžuvinske vlasti nad gradom 1358. godine, kad je i sama institucija rektorâ uvedena u gradsku upravu, a ponovnim uvođenjem mletačke vlasti 1409. godine kapitular je stavljen izvan snage jer je i funkcija rektorâ ukinuta. Drugi po redu je Kapitular sudaca Velike kurije (*Capitulare iudicum Curie maioris*), koji je nakon reorganizacije gradskoga sudstva 1361. godine preimenovan u Kapitular građanskih sudaca (*Capitulare iudicum civilium*). Ta promjena vjerojatno je bila praćena i stanovitim izmjenama njegova sadržaja s obzirom na to da je tada došlo do potpunoga razdvajanja kaznene sudbenosti (koja je stavljena pod isključivu jurisdikciju kneza i rektorâ) od one građanske (koja je bila u nadležnosti građanskih sudaca). Posebno je zanimljiv Kapitular paškoga kneza (*Capitulare comitis Pagi*), koji je poznat u inačici iz 1372. godine, kad je otok Pag dekretom kralja Ludovika I., nakon desetljeća prekida, ponovno podvrgnut izravnoj vlasti zadarske komune. Uz navedene kapitulare, pisani izvori potvrđuju i postojanje Kapitulara sudaca Sudbenoga dvora konzula i mora (*Capitulare iudicum Curie consulum*), sudske instance nadležne za rješavanje trgovačkih i pomorskih sporova, zatim Kapitulara zadarskih vijeća (*Capitulare consiliorum*) koji je, sudeći po fragmentima sačuvanih odredbi, sadržavao pravne norme vezane uz sva ili većinu zadarskih vijeća, te Kapitulara egzaminatora koji je zasvjedočen izvori- ma prve polovice 14. stoljeća premda je posve sigurno nastao i ranije.³⁴ Uprava nad paškim kneštvom uključivala je pak i instituciju paškoga blagajnika (*camerarius*), čija je primarna zadaća bila vođenje prihoda i rashoda otoka Paga te općenito upravljanje zadarskom imovinom na tomu području. Prilikom povratka otoka Paga pod zadarsku jurisdikciju u rujnu 1372. godine doneseno je i nekoliko odredbi o nadležnostima i djelokrugu rada ovoga zadarskog službenika, označenih kao *prouisiones super officio camerarum (!) Pagi*, koje se također mogu smatrati kapitularom.³⁵ Slično tome, u ožujku 1373. godine zadarsko Veliko vijeće donijelo je i *prouisiones* kapetana kaštela sv. Mihovila na otoku Ugljanu, koje također pripadaju istoj skupini normativnih tekstova.³⁶ U skladu s poznatim podacima o zadarskim kapitularima, opravdano je pretpostaviti da su postojali i drugi slični tekstovi koji se u danas dostupnim izvorima uopće ne spominju. Primjerice, gotovo je potpuno sigurno da je postojao Kapitular zadarskih tribuna, važnih sudskih službenika zaduženih za izvršavanje presuda čije se dvije odredbe pronalaze u Knjizi reformacija Zadarskoga statuta.³⁷ Uzimajući u obzir da je Knjiga reformacija Zadarskoga statuta, kako je navedeno na početku rada, nastala prijenosom niza odredbi pojedinih zadarskih kapitulara između 1409. i 1458.

³⁴ O svemu tome detaljno u: Popić, „Srednjovjekovni zadarski kapitulari”, 46-52; Miroslav Granić, „Capitulare comitis Pagi”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36 (1994): 261-281.

³⁵ Granić, „Capitulare comitis Pagi”, 279-280.

³⁶ HR – Nadbiskupski arhiv u Splitu – Ostavština Ivana Lučića, sv. 541, fol. 170-172.

³⁷ Josip Kolanović, Mate Križman, prir., *Statuta Iadertina* (dalje: SI) (Zadar: Ogranak Matice hrvatske Zadar, 1997), *Liber reformationum* 129, 130.

godine, kad je tako kreirana zbirka proglašena „novim kapitularom”, a svi drugi kapitulari ukinuti i uništeni, pretpostavka dobiva i čvrste temelje. Vjerojatno je postojala i slična zbirka propisa za kneževa zamjenika (*vicarius*), suce Sudbenoga dvora za pokretnine (*Curia mobilium*), odvjetnike zadarske komune i justicijare (službenici zaduženi za nadzor i baždarenje mjera), a možda i za komunalne kancelare. Važna funkcija gradskih glasnika (*precones*) vjerojatno nije imala vlastiti kapitular s obzirom na to da se grozd odredbi o njihovu djelovanju nalazi u prvoj knjizi Zadarskoga statuta, pri čemu ipak ne treba isključiti mogućnost da su tamo dospjele iz nekoga starijega normativnog teksta.³⁸ Svima njima treba na kraju pridružiti i kapitular koji je glavni predmet ovoga rada – Kapitular prokuratora zadarske komune (*Capitulare procuratorum Iadre*) sačuvan u verziji iz 1373. godine, u kojemu se isto tako spominje još jedan zadarski kapitular o kojemu se ne zna ništa, a to je Kapitular gradskih blagajnika (*Capitulare camerariorum*).

Tekst Kapitulara, koji se prilaže ovomu radu, jasno pokazuje da su ovlasti prokuratora zadarske komune u srednjemu vijeku bile višestruke i slojevite. Za razliku od gradskih blagajnika, čija je primarna odgovornost bila vezana uz evidenciju i raspodjelu prihoda i rashoda komunalne blagajne, prokuratoru su imali znatno fleksibilniju i sadržajniju ulogu koja je, uz financijske, obuhvaćala fiducijarne, izvršne, pravno-zastupničke te arhivske poslove. Njihova temeljna zadaća bila je upravljanje gradskom imovinom i zastupanje komune u pravnim pitanjima, čime su se afirmirali kao ključni čuvari i posrednici gradskih interesa. U tom su okviru bili nadležni za preuzimanje i pohranu vrijednosnih pologa, oporuka, inventara dobara i drugih dokumenata u komunalnoj riznici, kojom su, kao dijeljenim prostorom, upravljali zajedno s blagajnicima. Njihove ovlasti protezale su se i na neposredno sudjelovanje u financijskom poslovanju grada podmirivanjem obveza komune, primanjem depozita i prodajom gradske imovine putem dražbi, a u određenim razdobljima djelomično ili u cijelosti preuzimali su i dužnosti blagajnika. Kontinuitet njihove službe potvrđuje se pisanim izvorima od kraja 13. stoljeća, no u politički nestabilnim vremenima, osobito pod mletačkom vlašću, ta je magistratura mogla biti ukinuta ili institucionalno transformirana. Takve oscilacije dodatno potvrđuju da su opseg i stabilnost njihove funkcije bili usko povezani sa širinom samoupravnih ovlasti gradske komune³⁹.

Kapitular zadarskih prokuratora iz 1373. godine predstavlja tako normativni temelj za djelovanje ove važne gradske institucije, no valja ipak istaknuti da se ne radi o prvom takvom pravilniku. Riječ je, zapravo, samo o novoj i doradenoj inačici već postojećega kapitulara, što eksplicitno potvrđuje i njegova završna klauzula kojom se sve prethodne verzije proglašavaju ništavnima. Iako na prvi pogled djeluje samo kao administrativni vademekum, Kapitular prokuratora za-

³⁸ SI, lib. I, cap. XXI-XXVIII.

³⁹ Podrobno o prokuratorima zadarske komune i njihovu djelokrugu poslova vidi: Tomislav Popić, „Čuvari gradske imovine i društvene memorije: Prokuratoru zadarske komune i kasnosrednjovjekovne dokumentarne prakse”, *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 6 (2025): 110-128.

darske komune u svojoj suštini otkriva bogat sloj institucionalne prakse, precizno artikulirajući obveze ove važne gradske magistrature. Štoviše, kapitularne norme nude dragocjen uvid u svakodnevne aspekte funkcioniranja gradske vlasti, osobito u domeni nedovoljno poznate uprave nad imovinom i financijama, pri čemu se jasno ocrtavaju i mehanizmi horizontalne kontrole i vođenja financijskih knjiga. Promatrane u širem kontekstu i uspoređene s drugim tipovima srednjovjekovnih izvora, odredbe ovoga kapitulara predstavljaju važan izvor za razumijevanje načina na koji je gradska vlast uređivala, provodila i nadzirala pojedine poslove, čime se dodatno osvjetljava kompleksnost institucionalne kulture srednjovjekovne zadarske komune.

* * *

Sve u svemu, novootkriveni Kapitular prokuratora zadarske komune iz 1373. godine važan je doprinos širenju postojećega korpusa znanja o srednjovjekovnim zadarskim kapitularna, koji otvara dragocjen uvid u dosad nepoznat i nedovoljno istražen segment normativnoga oblikovanja komunalne vlasti, napose u sferi upravljanja gradskom imovinom i financijama. Iako sačuvan tek u prijepisu iz 17. stoljeća, ovaj tekst dodatno potvrđuje specifičnosti zadarskoga pravnog poretka u srednjem vijeku, obilježenog razgranatom strukturom zasebnih normativnih zbirki namijenjenih pojedinim gradskim magistraturama, što je u velikoj mjeri rezultat utjecaja mletačkoga administrativno-upravnog modela. Broj sačuvanih i u izvorima potvrđenih zadarskih kapitulara, kao i onih čije se postojanje može plauzibilno pretpostaviti, svjedoči o širokoj raširenosti ove tekstualne forme u lokalnoj upravnoj praksi upućujući na zaključak da je većina gradskih magistratura u Zadru, ako ne i sve, djelovala u okvirima vlastitoga normativnog sklopa. Kapitular zadarskih prokuratora stoga nije tek svjedočanstvo o djelovanju jedne gradske institucije, nego se pojavljuje kao reprezentativan izdanak širega procesa oblikovanja normativnih praksi komunalnih zajednica. U njemu se zrcali transformacija gradskih društava koja su od 13. stoljeća nadalje razvijala sve složenije oblike pravnoga, administrativnoga i dokumentarnoga ustroja, u čijem su središtu stajale upravo ovakve normativne kompilacije – istodobno produkt i instrument institucionalne konsolidacije komunalne vlasti.

Sadržaj Kapitulara otkriva višeslojne ovlasti zadarskih prokuratora, koje su uvelike nadilazile fiskalnu domenu obuhvaćajući širok raspon zadataka na sjecištu financijskoga, pravnoga i administrativnoga djelokruga. Sve to potvrđuje da su oni imali jednu od ključnih uloga u svakodnevnom funkcioniranju gradske uprave. Premda u biti tehničko-normativnoga karaktera, Kapitular svjedoči o jasno artikuliranoj institucionalnoj koncepciji usmjerenoj na definiranje nadležnosti prokuratora, uspostavu mehanizama horizontalne kontrole te unaprjeđenje svakodnevne upravne učinkovitosti. Kao svojevrsni pravilnik o radu ove komunalne magistrature, Kapitular je bio podložan povremenim izmjenama i dopunama,

što odražava dinamičan odnos između pravne norme i administrativne prakse. Odredbama koje se odnose na izbor prokuratora, trajanje njihova mandata i opseg ovlasti, zadarska je komuna nastojala osigurati stabilan i funkcionalan okvir za upravljanje vlastitim materijalnim resursima. Zbog svega toga ovaj normativni tekst upisuje se u pravnu kulturu srednjovjekovnih dalmatinskih komuna, dodatno potvrđujući posebnosti zadarskoga institucionalnog modela, koji se, razvijan od 13. stoljeća pod snažnim utjecajem mletačke političko-upravne tradicije, oblikovao u neprestanoj interakciji s lokalnim potrebama i iskustvima. Iako dijeli određene strukturne sličnosti s drugim dalmatinskim komunama, specifičnost zadarskoga upravnog modela očituje se u visokoj razini razrađenosti političkoga i pravnoga sustava, čime Zadar u potpunosti demonstrira zavidan stupanj institucionalne kompleksnosti i zrelosti.

PRILOG

Kapitular prokuratora zadarske komune iz 1373. godine

(Znanstvena knjižnica Zadar, Zbirka rukopisa, Ms. 218: *Ducali e terminazioni riguardanti la città di Zara*, sv. 2, fol. 23-29v)

Kapitular je sačuvan u prijepisu iz 1626. godine, koji je načinio zaprisegnuti zadarski notar i knežev kancelar Šimun Jordanov na temelju izvornih zapisnika zadarskoga Velikog vijeća pronađenih u gradskoj kancelariji. Zbog toga kapitular u svojoj formi odgovara odluci Velikoga vijeća. Tekst se transkribira prema tomu Šimunovu prijepisu, uključujući i grafijske varijante koje je on preuzeo iz izvornika. Sve kratice su razriješene, a očite notarske pogreške i lectiones dubiae zabilježene su i protumačene u kritičkom aparatu. U rukopisu su vidljive dvije paginacije, od kojih je ona starija zapravo izvorna i pisana je tintom (fol. 1-7v). Novija paginacija (fol. 23-29v) pisana je grafitnom olovkom i ovdje se koristi radi lakšega pronalazjenja u svesku. S obzirom na to da se u srednjovjekovnom Zadru početak godine računao prema stilu inkarnacije, kapitular valja datirati u ožujak 1373. godine. Radi preglednosti i lakšega praćenja, odredbe su numerirane.

||fol. 23

Die VII mensis martii 1372

- [1] In consilio generali super prouisionibus faciendis per suprascriptos tres sapientes iuit pars dominorum vicarii et rectorum quod in tribus cameris fiendis per consilium generale eligantur sex procuratores, in qualibet camera duo, quorum quilibet sit etatis triginta annorum ad minus et sint buoni⁴⁰ et legales viri approbandi et purgandi in dicto consilio per maiorem partem consilii tunc adunati, et illi tres qui plures pallottas habuerint sint firmi procuratores communis, quorum trium plures habens ballottas durent in ipso offitio procuratoris per duos annos, alii uero durent per annum, incoando offitium die XIII mensis presentis, quorum offitium tale sit:
- [2] Primo, quod dicti ||fol. 23v procuratores teneantur et debeant singulis diebus esse in camera procurarie communis de mane ante prandium per unam horam et post prandium per aliam horam ad minus ad recipiendum introitus communis et exercenda omnia pertinentia ad ipsorum offitium pena centum soldorum pro quolibet et uice qualibet contrafacta nisi iustam et excusabilem causam habuerit, que in prouidentia dictorum rectorum remaneat et sit eam declarandi iustam uel iniustam, et in casu quo declaratum fuerit causam iustam habuisse, quod tunc ad penam predictam minime teneatur.

⁴⁰ U izvorniku je zasigurno stajalo *boni*.

- [3] Item teneantur dicti procuratores uel maior pars ipsorum stare ad dictum ¶^{fol. 24} offitium exercendum in camera seu procuraria solita horis predictis et aliis opportunis, nec possint inter se dictum offitium diuidere quoquomodo sub pena uiginti quinque librarum pro quolibet et qualibet uice contrafacta et per dicti⁴¹ communis eorum salarii, et libros introituum et expensarum unanimiter facere teneantur.
- [4] Item teneantur et debeant omnes simul seu maior pars eorum omnes et singulos introitus communis cuiuscumque qualitatis essent recipere pro communi, silicet⁴² introitus incantum sine scitu curie recipere non presumant, qui introitus incantum in catasso scribi non possint sine scitu curie, et similiter possint facere omnes et singulas expensas occurrentes dicto communi ¶^{ffol. 24v} utiles et necessarias, de quibus unum librum expensarum et alterum introituum facere teneantur et de eis ad mandatum curie saltem semel in mense, uidelicet in fine dicti mensis, reddere teneantur rationem ipsi curie, procuratoribus et aduocatoribus communis ac capitibus rogatorum uel maiori parti prout extitit consuetum pena prestiti sacramenti, saluo quod anno presenti camerarii electi recipiant introitus rotulorum et condemnationum et compensationem faciant ut in eorum capitulari suprascripto continetur.
- [5] Item teneantur dicti procuratores omnes simul recipere deposita que fieri contingerint in camera dicti communis et ea reponere, saluare et gubernare bona fide sine fraude et ea non dispensare ¶^{ffol. 25} nec expendere, nec in aliquo facto uel opere conuertere seu expendi et conuerti facere uel consentire aliquo modo, quod si secus fecerint, ipsi ad restitutionem dictorum depositorum de eorum proprio compellantur. Verum si causa aliqua necessaria occurreret communi de expendendo deposita predicta, tunc si fuerit per maius consilium deliberatum ea in toto uel parte expendi debere et prouisum, unde pecunia ipsa expendenda remitti et reponi debeat, tunc liceat eis ea pecuniaria deposita expendere sine pena et expendi permittere ut est dictum omnia uel pro parte.
- [6] Item teneantur dicti procuratores omnes simul mense quolibet inquirere diligenter si erit aliquis detinens aliquam rem communis occupatam in ciuitate uel extra et si quem inuenerint ¶^{ffol. 25v} rem aliquam communis tenere occupatam, contra eum procedere teneantur faciantque eum uocari coram rectoribus et taliter procurent quod res occupata reddeat ad commune pena decem librarum pro quolibet et uice qualibet contrafacta.

⁴¹ Umjesto *per dicti* u izvorniku je vjerojatno stajalo *perditionis*.

⁴² Po kontekstu rečenice ovdje bi umjesto *silicet* trebalo biti *sed*.

- [7] Item teneantur dicti procuratores, videlicet unus ipsorum, cum notario camere qualibet muta capitani sancti Micaelis illuc ire expensis communis et perquirere si ipsum castrum est necessariis fultum et si arma et res communis ibi existentia sunt capitaneis consignata et bene saluantur, et curie omnia referant, que curia si ei uidebitur ulla dicto castro deficere et fore adimplenda, faciat adimplere et ad dictum castrum deficientia destinare.
- [8] Item quod unus ipsorum procuratorum cum uno notario per curiam eligendo singulis ¶^{ffol. 26} sex mensibus semel ire teneantur Pagum ad inquirendum si comes et camerarius Pagi eorum officia bene gerant et alia faciendum contenta in capitulari comunitatis⁴³ Pagi et etiam sciscitandum per eos negotia communis bene procurantur et exiguntur spectantia ad commune, et quicquid inuenerit referre curie teneatur.
- [9] Item quod dicti procuratores teneantur in principio cuiuslibet anni fieri facere per notarium camere duos libros in uno quorum omni⁴⁴ testamenta que uenient in camera registrari facere teneantur, in altero omnia inuentaria que producerentur in camera ut tutius de cetero gubernentur ad penam uiginti quinque librarum pro quolibet, qualibet uice.
- [10] Item quod dicti procuratores de cetero nullo modo possint soluere alicui pro parte ¶^{ffol. 26v} aliqua cedulam secundum quantitatem in cedula contentam, integre soluere teneantur penam X librarum pro quolibet et qualibet uice.
- [11] Item quod dicti procuratores ab aliquo debente aliquam pecunie quantitatem soluere in communi non audeant pignus recipere pro eadem nec tale pignus possint in re aliqua compensare, et si secus fecerint, tale pignus luere de propria pecunia compellantur, saluo eo casu in quo debitum solui non posset aliter quam per pignus.
- [12] Item quod dicti procuratores talioni debitorum comunis in debito soluendo compensare seu computare non possint quantitatem contentam in aliqua cedula scripta alteri preterquam ipsi debitori ad penam quantitatis contente in tali cedula. Cedulam autem ipsi debitori ¶^{ffol. 27} factam et scriptam suo proprio nomine ualeant ei compensare impune.
- [13] Item quod dicti procuratores non possint expendere de hauere seu pecunia a centum soldis supra sine cedula curie contenente numerum pecunie expendende ad penam quantitatis taliter sine cedula persolute.

⁴³ Trebalo bi biti *comitis*.

⁴⁴ Trebalo bi biti *omnia*.

- [14] Item quod dicti procuratores in principio eorum officii teneantur omnes simul facere duplex inuentarium de omnibus et singulis priuilegiis, instrumentis, iuribus, libris, scripturis, testamentis, inuentariis existentibus in procuraria communis, bonis, rebus, armamentis et aliis quibuscumque rebus existentibus in procuraria predicta et etiam de omnibus pecunie quantitibus in camera exis- ||^{ffol. 27v}-tentibus, quorum unum penes eos continuo esse debeat, alterum uero cancellario maiori debeant assignare in ipsa cancellaria iugiter conseruandum, et similiter scribi faciant in dictis inuentariis quecunque de predictis ad eorum manus peruenerint in futuro, que omnia et singula conseruare teneantur et legaliter custodire. In fine autem eorum officii de omnibus predictis bonis et rebus et aliis suprascriptis dominis comiti et rectoribus rationem et consignationem reddere teneantur in ipso inuentario comprehensis et ea eorum successoribus per inuentarium assignare pena uiginti quinque librarum pro quolibet, et si quod ex ipsis contentis in dicto inuentario deficeret, teneantur ad omne damnum et interesse communis, ||^{ffol. 28} dictam autem penam reassignare non teneantur si eam, ut eis permissum est, expendiderint pro factis communis secundum de ea curie rationem eis sufficiat assignare.
- [15] Item quod dicti procuratores bene, fideliter et solícite procurabunt, defensabunt et manutenebunt iura communis et causas et lites communis omnes agitabunt toto posse contra omnes debentes aliquid dare aut facere communi predicto et contra omnes petentes aliquid a communi quocunque modo seu causa, et non erunt in predictis contra predictorum aliquo⁴⁵ negligentes pena X librarum pro quolibet et qualibet uice.
- [16] Item quod dicti procuratores procurabunt, defendent et manutenebunt iura pupillorum et aliorum miserabilium ||^{ffol. 28v} personarum que egent defensione et que eis per curiam comissa fuerint defendenda.
- [17] Item ut tam loca communis coperta uel edificata et discoperta sari possint et per quem detinentur siue quos, dicti procuratores tenerentur de omnibus et singulis ipsis locis et aliis bonis communis stabilibus ubicunque positis inuentarium facere duplex et que bona et loca tenentur et edificata sunt et quantitates eorum et per quos et a quanto circiter tempore, quorum inuentariorum unum deponatur in superiori cancellaria, alterum remaneat penes eos.
- [18] Item quod procuratores eligendi finito eorum officio possint denuo ad idem officium procurarie eligi ||^{ffol. 29} et illud operari si consilio uidebitur.

⁴⁵ Trebalo bi biti *aliquos*.

- [19] Item quod si dicti procuratores uel aliquis eorum non obseruauerit dictum suum capitulare, quilibet possint⁴⁶ talem non obseruantem accusare et eius nomen in credentia teneatur, et etiam quilibet possit coram curia contra non obseruantem procurare, agere et placitare ad penam, et curia teneatur summarie causas huiusmodi infra dies quindecim terminare et expedire pena sacramenti et viginti quinque librarum.
- [20] Item quod dicti procuratores teneantur in principio eorum offitii iurare eorum offitium bene, fideliter et legaliter operari et dictum capitulare prout iacet in omnibus obseruare.

¶¶fol. 29v

- [21] Item quod omnia suprascripta capitula pro capitulari procuratorum de cetero ualeant et teneant et obseruentur, omni alio hactenus facto capitulari et prouisione de procuratorum offitio casso et nullius efficacitae et ualoris.

Date fuerunt pallotte 58 de quibus quatuor de non, XV non sincere, capta per alias.

Simeon Iordanus, publicus auctoritate Veneta Iadrique iuratus notarius ac illustrissimi communitatis cancellarius, ex quodam libro siue frusto libri consiliorum existente in dicte communitatis cancellaria exemplauit et subscripsit S.E.S.S.C.⁴⁷ die 19 mensis ianuarii 1626.

⁴⁶ Trebalo bi biti *possit*.

⁴⁷ Vjerojatno *sub eius solito signo cancellarii*.

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 22 – Curia maior civilium (HR – DAZD – 22 – CMC).

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 24 – Curia consulum et maris (HR – DAZD – 24 – CCM).

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 31 – Bilježnici Zadra (HR – DAZD – 31 – BZ), Simon Giordani (1596-1634).

Hrvatska – Nadbiskupski arhiv u Splitu – Ostavština Ivana Lučića.

Hrvatska – Znanstvena knjižnica Zadar – Zbirka rukopisa, Ms. 218: *Ducali e terminazioni riguardanti la città di Zara*.

Italija – Biblioteca Nazionale Marciana (IT – BNM) – Codici italiani 3. Classe VI, cod. 509: *Giuseppe Praga: Miscellanea II di documenti e materiali su personaggi, fatti e problemi di storia dalmatica ed adriatica*, nr. 3, *Capitolare dei Procuratori di Comun di Zara*.

Italija – Biblioteca Nazionale Marciana (IT – BNM) – Codici latini. Classe XIV (Miscellanea), cod. 71, nr. 22: *Capitulare comitis Iadre de 1278*.

Objavljeni izvori i literatura

Aramonte, Tiziana. „I formulari di commissione d’Istria e Dalmazia: i *corpus originari*”. U: *Le commissioni ducali ai rettori d’Istria e Dalmazia (1289-1361)*, uredila Alessandra Rizzi, 55-64. Rim: Viella, 2015.

Barada, Miho, prir. *Trogirski spomenici. Dio II. Zapisci Sudbenog dvora općine trogirske, svezak I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.

Barada, Miho, prir. *Trogirski spomenici. Zapisci kurije grada Trogira od 1310. do 1331*. Split: Književni krug, 1988.

Bećir, Ante. „Plemstvo kasnosrednjovjekovnoga Trogira: politička zajednica, frakcije i dinamika konflikta”. Doktorska disertacija, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022.

Bećir, Ante. „Political Conflict and Violence in Late Medieval Dalmatian Towns”. *Historijski zbornik* 77 (2024), br. 2: 15-42.

Bećir, Ante. „Politički konflikti i obilježja političke kulture u dalmatinskim gradovima 14. stoljeća kao 'struktura dugoga trajanja'”. U: *Doba (dez)integracije: društveno-političke strukture anžuvinskog doba*, uredili Antun Nekić i Tomislav Popić, 103-130. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2024.

Behrmann, Thomas. „The Development of Pragmatic Literacy in the Lombard City Communes”. U: *Pragmatic Literacy, East and West, 1200-1330*, uredio Richard Britnell, 25-41. Woodbridge: The Boydell Press, 1997.

Beuc, Ivan. „Statut zadarske komune iz 1305. godine”. *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 2 (1954): 491-781.

Brunelli, Vitaliano. „Gli 'Statuta Jadertina'”. *Programma dell' I. R. Ginnasio superiore di Zara XLIX* (1906): 3-35.

Cammarosano, Paolo. *Italia medievale. Struttura e geografia delle fonti scritte*. Rim: La Nuova Italia Scientifica, 1991.

Cammarosano, Paolo. „Gli statuti italiani”. U: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l'Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)*, uredio Didier Lett, 51-72. Rim: École française de Rome, 2021.

Chittolini, Giorgio; **Willoweit**, Dietmar, ur. *Statuti, città, territori in Italia e Germania tra Medioevo ed età moderna*. Bologna: il Mulino, 1991.

Darovec, Darko. „The Genesis of Koper Medieval Statutes (1238-1423)”. *Acta Histriae* 31 (2023), br. 4: 743-776.

Darovec, Darko; **Mihelič**, Darja. *Statuti komuna Koper*. Koper: Založba Annales, 2024.

Darovec, Darko; **Šumrada**, Janez. „Faksimile statuta Piranskog komuna iz 1384. godine”. U: *Statut Piranskega komuna iz leta 1384*, uredili Darko Darovec i Janez Šumrada, 61-82. Koper: Založba Annales, 2006.

Faini, Enrico. „Le tradizioni normative delle città toscane. Le origini (secolo XII – metà XIII)”. *Archivio Storico Italiano* 171 (2013), br. 3: 419-482.

Faini, Enrico. „Il contesto normativo toscano (secolo XII – metà XIII)”. U: *Lo Statuto di San Gimignano del 1255*, uredili Silvia Diacciati i Lorenzo Tanzini, 21-40. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2016.

Granić, Miroslav. „Capitulare comitis Pagi”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36 (1994): 261-281.

Jusup Magazin, Andrijana. *Pier Alessandro Paravia: zadarski filolog i književnik*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020.

Keller, Hagen. „Gli statuti dell'Italia settentrionale come testimonianza e fonte per il processo di affermazione della scrittura nei secoli XII e XIII”. U: *Le scritture del comune. Amministrazione e memoria nelle città dei secoli XII e XIII*, uredila Giuliana Albini, 61-94. Torino: Scriptorium, 1998.

Keller, Hagen; **Busch**, Jörg W., ur. *Statutencodices des 13. Jahrhunderts als Zeugen pragmatischer Schriftlichkeit. Die Handschriften von Como, Lodi, Novara, Pavia und Voghera*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1991.

Klaić, Nada; Petricioli, Ivo. *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* Zadar: Filozofski fakultet Zadar, 1976.

Kolanović, Josip; Križman, Mate, prir. *Statuta Iadertina.* Zadar: Ogranak Matice hrvatske Zadar, 1997.

Lett, Didier, ur. *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l'Italie communale et du Midi de la France (XII^e–XV^e siècle).* Rim: École française de Rome, 2021.

Lonza, Nella. „Dubrovački statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta”. U: *Liber statutorum civitatis Ragusii*, uredili Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić, 11-46. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Lonza, Nella. „Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti”. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 63 (2013), br. 5-6: 1203-1232.

Lonza, Nella. „Zrcalni odrazi: Buzetski statut, njegovi uzori i pravni srodnici”. U: *Buzetski statut*, uredile Nella Lonza i Branka Poropat, 181-201. Buzet: Grad Buzet, 2017.

Lonza, Nella. „Prisege i napatuk – pravni okvir za djelovanje mletačkog kneza na čelu srednjovjekovnog Dubrovnika”. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 535=53 (2018): 59-95.

Ljubić, Šime, prir. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga I: *Od godine 960 do 1335.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1868.

Maire Vigueur, Jean-Claude; Faini, Enrico. *Il sistema politico dei comuni italiani (secoli XII-XIV).* Milano: Bruno Mondadori, 2010.

Margetić, Lujko. „Senjski statut iz godine 1388.”. *Senjski zbornik* 34 (2007): 5-160.

Milani, Giuliano. *I comuni italiani. Secoli XII-XIV.* Urbino: Laterza, 2018.

Mlacović, Dušan. *Građani plemići: pad i uspon rapskoga plemstva.* Zagreb: Leykam International, 2008.

Mogorović Crljenko, Marija; Doblanović Šuran, Danijela. „Mletački rektori u Istri tijekom druge polovine 15. i početkom 16. stoljeća (1450. – 1520.)”. *Povijesni prilozi* 43 (2024), br. 67: 55-113.

Perić, Olga, prir. *Thomae Archidiaconi Historia salonitanorum atque spalatinorum pontificum.* Split: Književni krug, 2003.

Popić, Tomislav. „Srednjovjekovni zadarski kapitulari”. *Povijesni prilozi* 31 (2012), br. 42: 43-80.

Popić, Tomislav. „Political Expressions of Pragmatic Literacy in Thirteenth-Century Trogir: A Sketch for a Portrait”. *Povijesni prilozi* 41 (2022), br. 62: 47-82.

Popić, Tomislav, prir. *Acta mediaevalia Curiae consulum et maris communis Iaderae, tomus primus*. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025.

Popić, Tomislav. „Zadarski sudbeni dvor konzula i mora u srednjemu vijeku”. U: *Acta mediaevalia Curiae consulum et maris communis Iaderae, tomus primus*, uredio Tomislav Popić, 15-46. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025.

Popić, Tomislav. „Čuvari gradske imovine i društvene memorije: Prokuratorori zadarske komune i kasnosrednjovjekovne dokumentarne prakse”, *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 6 (2025): 110-128.

Popić, Tomislav; **Bećir**, Ante. „Politički poredak i zapisnici komunalnih vijeća srednjovjekovnog Trogira”. U: *Acta et reformationes consiliorum civitatis Tragurii (saec. XIII-XV)*, uredili Tomislav Popić i Ante Bećir, 1-87. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.

Praga, Giuseppe. „La biblioteca comunale 'Paravia' di Zara”. U: Giuseppe Praga, *Scritti sulla Dalmazia*, vol. III, 247-262. Rovinj: Centar za povijesna istraživanja, 2014.

Provero, Luigi. „Creare la norma nelle comunità italiane del basso medioevo”. U: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l'Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)*, uredio Didier Lett, 101-116. Rim: École française de Rome, 2021.

Rizzi, Alessandra. „'Committimus tibi [...] quod de nostro mandato vadas': le 'commissioni' ai rettori veneziani in Istria e Dalmazia. Nota introduttiva”. U: *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia (1289-1361)*, uredila Alessandra Rizzi, 7-28. Rim: Viella, 2015.

Rizzi, Alessandra, prir. *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia (1289-1361)*. Rim: Viella, 2015.

Rizzi, Alessandra, prir. *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382-1547)*. Rim: Viella, 2017.

Rizzi, Alessandra, prir. *Le commissioni ducali ai rettori della Dalmazia (1409-1514)*. Rim: Viella, 2018.

Rizzi, Alessandra, prir. *Andar per mare, custodire il mare. Le commissioni ducali per i capitani veneziani di galea (sec. XV)*. Rim: Viella, 2024.

Roberti, Melchiorre, prir. *Le magistrature giudiziarie veneziane e il loro capitolaro fino al 1300*, vol. I-III. Venecija: Regia Deputazione veneta di storia patria, 1907-1911.

Smičklas, Tadija; **Šamšalović**, Miljen; **Stipišić**, Jakov; **Kostrenčić**, Marko, prir. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XVI. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1976.

Šoljić, Ante; **Šundrica**, Zdravko; **Veselić**, Ivo, prir. *Liber statutorum civitatis Ragusii*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Tanzini, Lorenzo. "Dentro e fuori dagli statuti". U: *Statuts, écritures et pratiques sociales dans les sociétés de l'Italie communale et du Midi de la France (XII^e-XV^e siècle)*, uredio Didier Lett, 161-182. Rim: École française de Rome, 2021.

Tanzini, Lorenzo, ur. *Il Comune medievale. Istituzioni e conflitti politici (secoli XII-XIV)*. Bologna: CLUEB, 2022.

Teja, Antonio. „Statuti di Dalmazia. Origine e funzione degli Statuti”. *La rivista dalmatica* 20 (1939), br. 4: 23-34.

Zordan, Giorgio. *L'ordinamento giuridico veneziano: lezioni di storia del diritto veneziano con una nota bibliografica*. Padova: Cooperativa libraria editrice Università di Padova, 1984.

Tomislav Popić*

The 1373 Capitulary of Zadar's Procurators

Summary

This article presents the first critical edition and scholarly analysis of the *Capitulare procuratorum communis ladre* from 1373, a hitherto unknown normative document preserved in a 17th century copy. The text provides a systematic regulation of the tasks and daily duties of Zadar's communal procurators, officials responsible for the administration of the city's finances and property. The study situates this source within the broader legal and administrative framework of late medieval Zadar, shedding light on the institutional organization and documentary practices of the commune. It outlines the development of Zadar's capitularies, emphasizing their fragmentary preservation, while positioning them within the broader normative revolution that transformed communal societies in the 13th century. Drawing on recent historiographical approaches, the paper links the emergence of capitularies and statutes to the broader and far-reaching "documentary revolution" of the 13th and 14th centuries.

The article further explores the specific characteristics of capitularies within the Venetian administrative tradition, emphasizing their dual role as both oaths for appointed officials and internal regulations for municipal officials. While there are similar examples throughout the Eastern Adriatic, Zadar stands out for having developed an independent collection of such texts (*volumen capitularium*) that functioned alongside the municipal statute and other legal corpora. The existence of several capitularies for different offices is documented, and the *Capitulare procuratorum* is considered part of this broader administrative and normative system.

Keywords: capitularies, procurators, treasurers, treasury, documentary practices, Middle Ages, Zadar, Venice, Angevins

* Tomislav Popić, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Sveučilišna avenija 4, 51 000 Rijeka, Croatia. E-mail: tomislav.popic@ffri.uniri.hr